

Explaining the Dimensions and Components of Cognitive Warfare

Mohammad Reza Qaraei Ashtiani

Associate Professor of Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Email: Ashtiyani_M.R@chmail.ir

Hossein Shokohi

Associate Professor of Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Ali Asghar Beik Bilandi

Associate Professor of Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Saeed Amiri

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Mahdi Rahmani

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Farhad Fakuri

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Mostafa Javadi Elami

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Supreme National Defense University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Email: mostafa.javadielmi@gmail.com

Abstract

In the nature and structure of the world's political geography, certain characteristics and objective realities fundamentally drive competition among nations and powers, forming the basis of international relations. Iraq's geography, with its material and spiritual values, has shaped the competitive dynamics between Iran and Saudi Arabia as each seeks to secure its national interests. The purpose of this article is to analyze Iraq's geopolitical position within the regional competition between Iran and Saudi Arabia. This study is applied-developmental in purpose and descriptive-analytical in nature and method. Data were collected through library research and surveys, and analyzed using a quantitative approach. The statistical population consisted of 52 individuals familiar with strategic issues, geopolitics, and international relations, who were selected as a complete sample. The findings indicate that Iraq's geographical location (strategic landscape), civilizational identity (history, culture, ethnicity, and religion), socio-political structure (social disparities, heterogeneous political system), and the geopolitical interests of influential extra-regional powers each play a decisive role in shaping the competition between Iran and Saudi Arabia. However, most disputes and rivalries between the two countries are primarily ideological in nature.

Keywords: War, Cognition, Mind, Information Technology, Cognitive Science, Cognitive Warfare.

تبیین ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی

محمدرضا قرایی آشتیانی

دانشیار علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

حسین شکوهی

دانشیار علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

علی اصغر بیک‌بیلندی

دانشیار علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

سعید امیری

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

مهدی رحمانی

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

فرهاد فکوری

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

مصطفی جواد علمی

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: mostafa.javadielmi@gmail.com

چکیده

در طی چند دهه گذشته نحوه و چگونگی جنگ به‌طور چشمگیری تغییر پیدا کرده است و از تهدید جنگ‌های فیزیکی و معمولی فراتر رفته است. «جنگ شناختی» که از آن به‌عنوان یکی از ابعاد نسل پنجم جنگ یاد می‌شود بر روی «اذهان و ادراک» انسان شکل می‌گیرد. شناسایی جنگ شناختی بر مسئولان عالی کشور به‌ویژه نیروهای مسلح نه‌تنها ضروری بلکه تکلیفی ذاتی است. لذا مسئله اصلی تحقیق مشخص نبودن ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی است. تحقیق از نظر روش توصیفی-تحلیلی و از نظر استدلال استقرایی و از نظر رویکرد کیفی است. بنابراین، با هدف دستیابی به ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی با مطالعه اکتشافی به اطلاعات مختلفی دست‌یافته و سپس مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه تخصصی جنگ شناختی و مطالعه چند کشور منتخب پیرامون جنگ شناختی انجام و برای تجزیه و تحلیل از نرم‌افزار تحلیل کیفی محتوا (MaxQDA) استفاده گردید و واحدهای معنایی و گزاره‌ها و کدهای مقوله و شاخص‌ها براساس روش استقرایی استخراج گردید که در نهایت به ۱۱۲ گزاره یا واحد معنایی رسیدیم و با تلفیق واحدهای معنایی و گزاره‌هایی که از اشتراک برخوردار بودند به ۴۴ کد اولیه و از میان کدهای اولیه ۲۰ مقوله (مؤلفه) احصاء گردید و سپس ۶ کد محوری (ابعاد) شامل بعد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، ذهنی و روانی، اطلاعاتی و رسانه‌ای استخراج و سپس جهت روایی و اطمینان از صحت عمل طی دو مرحله در قالب جلسه خبرگی ارائه و تأیید لازم اخذ گردید.

کلیدواژه‌ها: جنگ، ذهن، شناخت، فناوری اطلاعات، علوم شناختی، جنگ شناختی

دانشگاه عالی دفاع ملی ♦ فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک / شاپا الکترونیک: ۲۹۸۰-۸۲۸۶

<https://Sds.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 2980-8286

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

«دشمن دنبال این است که بر مغزها تسلط پیدا کند. تسلط بر مغزها برای دشمن خیلی باارزش‌تر از تسلط بر سرزمین‌هاست. اگر مغز یک ملتی را توانستند تصرف کنند آن ملت سرزمین خودش را دو دستی به دشمن تقدیم می‌کند. مغزها را باید حفظ کرد، تسلط بر مغزها» (بیانات مقام معظم رهبری در هفته بسیج ۱۴۰۱/۹/۵).

جنگ را همواره می‌توان به شکل یک پیوستار مستمر و در حال تکوین مشاهده کرد، اما حداقل در دوره مدرن می‌توان نقاط عطفی را در این حوزه برشمرد که هر یک طلیعه‌دار نسل جدیدی از جنگ به حساب می‌آیند (محمدی نجم، ۱۳۹۶: ۱۷).

«جنگ شناختی»^۱ که از آن به‌عنوان یکی از ابعاد نسل پنجم جنگ یاد می‌شود بر روی «اذهان و ادراک» انسان شکل می‌گیرد. اصولاً این نوع جنگ از تأثیرگذارترین و ملموس‌ترین شکل و شیوه جنگ نرم برای تأثیرگذاری آرام و خزنده بر افکار، باورها و رفتار رقیب است. روندهای توسعه علوم و فناوری‌های همگرا و همچنین علایق و سرمایه‌گذاری‌های تحقیقاتی سازمان‌های تحقیقاتی نظامی دنیا در زمینه علوم و فناوری‌های شناختی، نشان می‌دهد که مغز/ذهن انسان، میدان نبرد قرن جدید و عرصه شناختی، عرصه جدید جنگ خواهد بود (محمدی نجم، ۱۳۹۶: ۳۶). کشورها برای جدایی نیروهای رقیب و جذب آنان به جبهه خودی از هیچ تلاش و ابزاری دریغ نمی‌کنند و با هجوم برق‌آسای اطلاعات واهی و نادرست به دنبال تحریف باورها و تغییر نگرش و بالطبع گرایش نیروهای طرف مقابل به سمت جبهه خودی هستند (عراقی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۴۶).

جنگ استفاده از زور برای تحمیل اراده به دشمن است از این‌رو جنگ شناختی نیز می‌تواند با همین هدف در نظر گرفته شود. جنگ شناختی برخلاف حوزه‌های سنتی جنگ در درجه اول در سطح فیزیکی عمل نمی‌کند اما باین‌حال، هدف همان وادار کردن دشمن و تحمیل یک اراده است. این روش دشمن را از درون نابود می‌کند و این باعث می‌شود که نتواند در برابر اهداف مهاجم مقاومت کند و یا تدابیری را برای بازدارندگی و یا انحراف

اتخاذ کند در هر صورت اهداف جنگ شناختی با روش‌های متفاوتی نسبت به اهداف جنگ متعارف به دست می‌آید جنگ شناختی دو هدف جداگانه اما مکمل دارد بی‌ثباتی و نفوذ. اما برای تسلیح موفقیت‌آمیز افکار عمومی می‌توان با استفاده از یکی از اهداف به هدف دیگر دست یافت (Donald C. Daniel and Katherine L. Herbig, 1982).

رصد تغییرات در تهدیدهایی که استقلال و موجودیت هر نظام و کشوری در هر نوعی را به خطر می‌اندازد ضروری بوده لذا شناسایی جنگ شناختی به‌عنوان نسل جدید جنگ که به‌صورت نامحسوس و با استفاده گسترده از ابزارهای رسانه‌ای و تمامی ظرفیت خود تمام‌قد در مقابل نظام مقدس جمهوری اسلامی و استقلال ایران عزیز صف‌آرایی کرده بر مسئولان عالی کشور به‌ویژه نیروهای مسلح نه‌تنها ضروری بلکه تکلیفی ذاتی است.

مهم‌ترین وظایفی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای نیروهای مسلح، به‌عنوان مهم‌ترین رکن امنیتی کشور، مشخص شده عبارتند از: پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی کشور و پاسداری از انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران (قانون اساسی، اصول ۱۵۸ تا ۱۶۲).

از طرفی علی‌رغم فعالیت‌هایی که در حوزه جنگ شناختی انجام شده است، هنگام بررسی و مطالعه فعالیت‌ها و تحقیقات در این حوزه، با پراکندگی پژوهش‌ها و کمبود ادبیات مواجه هستیم که اگر چنانچه این موضوع به‌صورت منسجم و با برنامه‌ای مدون دنبال نشود این احتمال وجود دارد تلاش‌های مختلف دچار موازی‌کاری، عدم هم‌افزایی و در نهایت منجر به عدم موفقیت و نرسیدن به نتیجه مطلوب شود که لازم است ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی با یک روش علمی استخراج و به‌درستی تبیین گردد تا مبنایی برای فعالیت‌ها و مطالعات آینده در این زمینه شود.

بنابراین مسئله این پژوهش مشخص نبودن ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی است، لذا بدین‌منظور ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی مورد بررسی قرار گرفته است.

۱. پیشینه پژوهش

مصطفی سالک علیخانی و همکار (۱۴۰۳)، مقاله‌ای با عنوان «بررسی ابعاد جنگ ترکیبی و جنگ شناختی استعمار علیه ایران» را به چاپ رسانده‌اند. هدف این تحقیق آن است تا با استفاده از تحلیل جنگ ترکیبی به تبیین اقدامات دشمن در مواجهه با جمهوری اسلامی ایران بپردازد. تحقیق توسعه‌ای و برای تحلیل داده‌ها از روش کیفی استفاده شده است. سؤال اصلی؛ مبتنی بر چهارچوب جنگ ترکیبی چگونه می‌توان به تحلیل جنگ استعمار علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخت؟ یافته‌های این تحقیق بیانگر این است که در این نوع جنگ، مؤلفه‌های جنگ ترکیبی به مثابه واحدهای ابزاری و عینی و با فشار متراکم و طولانی مدت به همراه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در پی تأثیر بر بسترهای ذهنی و شناختی جامعه هدف است. طیبه بابائیان و همکار (۱۴۰۲)، مقاله‌ای با موضوع «مبانی جنگ شناختی از منظر قرآن کریم و رهبر انقلاب» را به چاپ رسانده‌اند. در این مقاله به روش توصیفی تحلیلی؛ تلاش شده تا مبانی و راه کارهای این جنگ، از منظر قرآن بررسی و در کلام رهبر انقلاب و اکاوی و بازخوانی شود. نتیجه آن که مشخص شد: تبیین وقایع و بصیرت‌افزایی و دشمن‌شناسی شاهره مقابله با اغوا و اضملال دشمن است.

سجاد فرهنگ و همکار (۱۴۰۱)، مقاله‌ای با موضوع «بررسی تأثیر آموزش مؤلفه‌های جنگ شناختی بر روی میزان انگیزش شغلی کارکنان نظامی» به چاپ رسانده‌اند. روش پژوهش نیمه‌آزمایشی با گروه کنترل و آزمایش و با هدف تعیین اثربخشی آموزش مؤلفه‌های جنگ شناختی بر روی میزان انگیزش شغلی کارکنان یکی از یگان‌های نیرو مسلح انجام گرفت. یافته‌های پژوهش بیانگر آن بودند که آموزش مؤلفه‌های جنگ شناختی با تأثیر بر نگرش‌ها و رفتارهای فردی، نگرش کلی نسبت به شغل را شکل داده و رفتارهای فردی را در محل کار ارتقاء می‌دهد.

حسن محبوب عشرت‌آبادی و همکار (۱۴۰۱)، مقاله‌ای با عنوان «جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرصه جنگ شناختی» و با هدف «تحلیل منطقی و مفهومی جنگ شناختی و توصیف و ترسیم شبکه مفهومی آن» را ارائه کرده‌اند. تحقیق با روش توصیفی و

تحلیلی انجام شده است. در مفهوم‌سازی جنگ شناختی، شش مغالطه منطقی رایج وجود دارد: ۱. تحدید جنگ شناختی به سطح روان‌شناختی؛ ۲. تحدید جنگ شناختی به عملیات شناختی؛ ۳. تحدید تأثیرشناختی به مداخله شناختی؛ ۴. تحدید جنگ شناختی به آسیب‌شناختی؛ ۵. تحدید جنگ شناختی به عملیات نظامی؛ ۶. تحدید جنگ شناختی به شناخت در جنگ. هر یک از مغالطه‌های فوق، نشان‌دهنده یک عنصر ماهیتی از جنگ شناختی است که شبکه مفهومی آن را نمایان می‌سازد: علوم و فناوری‌های جنگ شناختی، جنگ شناختی مبتنی بر تئوری شناختی، اثربخشی جنگ شناختی، ابعاد جنگ شناختی، دامنه جنگ شناختی و عرصه جنگ شناختی مورد بررسی قرار گرفته است.

داریوش اقدامی تطفی و همکار (۱۴۰۳)، مقاله‌ای با موضوع «تدوین راهبردهای مقابله با جنگ شناختی مردم محور» به چاپ رسانده‌اند. تحقیق از نوع کاربردی-توسعه‌ای و با هدف تدوین راهبردهای مقابله با جنگ شناختی مردم‌محور است که با روش توصیفی-تحلیلی پس از مطالعات اکتشافی و انجام تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی و با تکمیل پرسشنامه، نسبت به احصای ۲۴ عامل محیط داخلی و ۲۲ عامل محیط خارجی اقدام و در نهایت نسبت به تدوین ۹ راهبرد منتخب با روش SWOT و اولویت‌بندی آن‌ها با استفاده از تکنیک QSPM اقدام شد.

موسی‌الرضا قائمی (۱۴۰۱)، در رساله دکتری با عنوان «تبیین نقش علوم شناختی در تهدیدات امنیتی با تأکید بر حوزه اجتماعی» چاپ شده است. این پژوهش بنابر تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پیرامون علوم و فناوری‌های شناختی، تبیین علوم و فناوری‌های شناختی و کارکردهای مربوط به آن است. با عنایت به این‌که یکی از متغیرهای تحقیق، تهدیدات ملی بود، به تعریف تهدید، ابعاد و مظاهر تهدید، تبیین تهدید، تهدیدات اجتماعی ویژگی‌های تهدیدات اجتماعی، نظریات مختلف در حوزه تهدیدات اجتماعی و ... و سپس به ابعاد تهدید شامل (تهدیدات سیاسی-اقتصادی-اجتماعی-نظامی و ...) پرداخته شد. همچنین شکاف‌های اجتماعی از طریق داده‌کاوی بررسی و شکاف‌های نه‌گانه که پرترکرترین شکاف‌ها در حوزه اجتماعی است و در بروز تهدیدات امنیتی و اجتماعی نقش

دارند و تعدادی از مصادیق هرکدام از این شکاف‌ها مشخص شد و میزان تأثیر کارکردهای علوم شناختی بر هرکدام از این شکاف‌ها بررسی و تحلیل شد.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. جنگ

این اصطلاح به انواع اعمال قهریه و جبریه‌ای گفته می‌شود که دولتی نسبت به دولت دیگر به کار می‌برد تا آن دولت را وادار به تمکین از اراده خود سازد. به عقیده کلاوزویتس، تئوریسین مشهور، «جنگ ادامه سیاست است با وسایل دیگر». جنگ مبارزه‌ای مسلحانه بین کشورها ایجاد می‌کند و مستلزم زدوخورد بین نیروهای عمومی است. جنگ همچنین با به کار بردن وسایلی که به موجب حقوق بین‌الملل تنظیم گردیده است صورت می‌گیرد و به قصد قبولاندن هدفی سیاسی و یا به عبارت دقیق‌تر برای قبولاندن «منظور ملی» انجام می‌پذیرد (علی‌بابایی، ۱۳۸۵: ۱۰۵).

۲-۲. ذهن

مجموعه‌ای از توانایی‌های فکری است که شامل هوشیاری، تصورات، ادراک، تفکر، قضاوت، زبان و حافظه می‌شود و معمولاً آن را وجود توانایی هوشیار بودن و اندیشه تعریف می‌کنند. ذهن دربرگیرنده قدرت تصور، تشخیص و قدردانی است و مسئولیت پردازش احساسات و عواطف را برعهده دارد که منجر به عملکرد و نوع رفتار افراد می‌شود. (افشین، ۱۴۰۱: ۱).

۲-۳. شناخت

واژه شناخت برای هر نوع عملیات یا ساختار ذهنی است که بتوان آن را به صورت دقیق مورد مطالعه قرار داد مورد استفاده قرار می‌گیرد. اولین معانی ثبت شده برای واژه «شناختی» در فرهنگ لغت آکسفورد، آن را به صورت «مربوط به عمل یا فرایند دانستن» توصیف می‌کند (Ambel, J, 2018).

۲-۴. علوم شناختی

علوم شناختی، مطالعه‌های میان رشته‌ای با موضوع ذهن و هوش است که حوزه‌های فلسفی، روانشناسی، هوش مصنوعی، علوم اعصاب، زبان‌شناسی و انسان‌شناسی را شامل می‌شود. این حوزه علمی از لحاظ کاربرد در حوزه‌های مختلف از جمله، آموزش، توسعه سامانه‌های هوشمند و سلامت روان نقش بسزایی دارد (مقدم‌فر و همکار، ۱۴۰۱: ۵۰).

۲-۵. فناوری اطلاعات

شامل سیستم‌های رایانه‌ای از قبیل اجزای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، تجهیزات ارتباطی و سیستم‌های مدیریت پایگاه داده و ... است. این بدان معنی است که این سیستم‌ها دارای چندین وظیفه‌اند که شامل: وظیفه تبدیلی (تبدیل پردازش‌های بدون ساختار به پردازش‌های تکراری) وظیفه جغرافیایی (ایجاد ارتباطات سریع در فاصله‌های دور) وظیفه خودکاری (کاهش نیروی کار) وظیفه تحلیلی (به‌کارگیری روش‌های تحلیلی پیچیده) وظیفه اطلاعاتی (پردازش مقدار زیادی از اطلاعات) وظیفه ترتیبی (امکان کار هم‌زمان بر روی چندین وظیفه) وظیفه مدیریت دانش (کسب و توزیع دانش) وظیفه ردیابی (امکان دنبال کردن داده‌ها و ستاده‌ها) و وظیفه واسطه‌زدایی (ارتباط برقرار کردن بین گروه‌هایی که قبلاً ارتباطشان از طریق واسطه‌ها برقرار می‌شد) هستند (کمندانی و همکار، ۱۳۹۹: ۴).

۲-۶. جنگ شناختی

جنگ شناختی به معنای استفاده از علوم شناختی در هدف قرار دادن قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت است. این نوع جنگ شکل تکامل‌یافته‌تر، پیشرفته‌تر، عمیق‌تر و وسیع‌تر جنگ نرم و جنگ روانی است که عمدتاً با لایه‌های درونی مغز و ذهن ناخودآگاه مخاطب ارتباط برقرار کرده و به‌طور غیرمستقیم و نامحسوس به مدیریت ادراک و برداشت او مشغول می‌شود. تغییر نگرش در جامعه کشور هدف، ایجاد اختلال و خطا در دستگاه

محاسباتی تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران، اثربخش نمودن جنگ اطلاعاتی، ایجاد گسست عاطفی-ادراکی بین توده‌ها و نخبگان با حاکمیت و نهایتاً تضعیف و زوال سرمایه‌های اجتماعی برخی از کارویژه‌های جنگ شناختی هستند (جوانی، ۱۴۰۱: ۱۳).

۲-۲. سیر تکوین جنگ‌ها

پیرامون جنگ تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از نظر حوزه جغرافیایی، ملیت‌های درگیر، معنا، اهداف و ابزارها از این جمله بازشناسی مفهوم جنگ در جوامع اولیه به بسط بودن حوزه‌ها و ابزارهای آن در طول تاریخ انجام شده است. با سیر زمانی جامعه بشری این مفهوم رفته‌رفته روند پیچیده‌تری به خود گرفته است. سابقه پژوهش و مطالعات تحلیلی در رابطه با مفهوم جنگ را تا زمان توسیدید می‌توان دنبال کرد. هم‌زمان با سیر تطوری که مفهوم جنگ تجربه کرده وضعیتی بین‌رشته‌ای و پیچیده را به خود گرفت (افتخاری و همکار، ۱۳۹۸: ۷۶).

سابقه جنگ شناختی به یونان باستان برمی‌گردد. در سال ۱۸۹۰، اولین کتاب روانشناسی شناختی منتشر شد. اما اصطلاح علوم شناختی برای اولین بار در سال ۱۹۷۳ در گزارشی در مورد هوش مصنوعی مطرح شد البته علوم شناختی به‌عنوان یک جنبه فکری در دهه ۱۹۵۰ و با نام انقلاب شناختی آغاز شد. اصطلاح جنگ شناختی چند سال اخیر مورد توجه واقع شده است. جنگ شناختی نشانگر همگرایی همه عناصری است که از زمان ظهور این اصطلاح در دهه ۱۹۹۰ تحت تأثیر مفهوم جنگ اطلاعات مورد توجه قرار گرفته بود. اصطلاح جنگ شناختی طی چند سال گذشته وارد دایره‌المعارف نظامی و علوم شناختی، ارتباطات، روانشناسی و دانش رایانه‌ای شده است. جنگ شناختی در واقع نبرد بر سر کنترل جریان اطلاعات و خوانش آن از سوی مخاطبان است و اگرچه همه عناصری را که در دهه ۱۹۹۰ به‌عنوان جنگ اطلاعاتی شناخته شد در خود دارد، اما طبق قاعده گشتالت که ابراز می‌کند «کل چیزی بیش از جمع اجزا است»، جنگ شناختی را نبایستی صورت تکامل‌یافته جنگ اطلاعات تصور کرد، که جنگ شناختی ماهیتی متفاوت دارد. یوردانو استاد علوم عصبی دانشگاه جرج تاون با اشاره به مفهوم جنگ شناختی ابراز می‌کند، میدان جنگ در قرن

بیست‌ویکم، مغز انسان است. نشریه مانتلی: ناتو به رهبری ایالات متحده روش‌های نوینی از جنگ‌های چندوجهی علیه دشمنان خودساخته خویش، امتحان کرده است؛ ازجمله جنگ اقتصادی، جنگ سایبری، جنگ اطلاعاتی و جنگ روانی و حالا ناتو به‌سوی یک شیوه‌ی کاملاً جدید پیش می‌رود و در چرخش برای توسعه‌ی نبرد تازه‌ای است که آن را جنگ شناختی می‌خواند روش جدیدی که سلاح‌سازی علوم مربوط به تسخیر مغزها توصیف می‌شود؛ شامل هک کردن افراد با بهره‌برداری علوم که آسیب‌پذیری‌های مغز انسان را به منظور اجرای یک مهندسی و مدیریت اجتماعی ماهرانه‌تر و پیچیده‌تر نمایان می‌کنند (قائمی، ۱۴۰۱: ۲۰).

با گسترش فناوری‌های ارتباطی، دنیای جدیدی خلق و عالم نوین پدیدار شده است، که یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های آن سرعت و تغییر است. دانش بشری نیز از این تغییرات بی‌بهره نمانده است و دانش‌های نوینی پا به عرصه گذاشته‌اند که خود سهمی بزرگ در تحولات دنیای معاصر داشته‌اند. یکی از این دانش‌ها، علوم شناختی است که باعث شده بسیاری از مفاهیم در زندگی بشر ازجمله مفهوم رسانه دچار تغییر شود. امروزه انسان‌ها بر مبنای حقیقت قضاوت نمی‌کنند بلکه براساس تصویری که از حقیقت برای آن‌ها ساخته می‌شود تصمیم می‌گیرند و قضاوت می‌کنند و در این میان این رسانه‌ها هستند که از حقیقت، تصویر درست کرده و آن را در ذهن مردم جاگیر می‌سازند. بر این اساس جنگی پنهان و چندلایه در عرصه تصویرسازی از حقیقت و ادراک‌سازی برای انسان‌ها با هدف در دست‌گیری ابتکار عمل در مدیریت افکار عمومی وجود دارد که از آن به جنگ شناختی یاد می‌شود (مقدم‌فر و همکار، ۱۴۰۱: ۶-۷).

۸-۲. جنگ شناختی و ویژگی‌های آن

جنگ شناختی یا عملیات جنگ ادراکی، کلان روش نفوذ راهبردی در نظام دینی است که به‌وسیله تاکتیک‌های متعددی عملیاتی می‌شود. ازاین‌رو شناخت این کلان روش، مقدمه ضروری برای دستیابی به ابعاد این نفوذ راهبردی است. در جنگ شناختی، دشمنان به‌جای صراحت در مقابله با مردم همچون دوران فتنه، قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه

هدف را با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت، هدف گرفته‌اند. این نوع جنگ شکل تکامل‌یافته‌تر، پیشرفته‌تر، عمیق‌تر و وسیع‌تر جنگ روانی است که مبتنی بر جامعه شبکه‌ای (با زیرساخت رسانه‌های نوین) بوده و با مدیریت ادراک و برداشت انجام می‌گیرد. این نوع جنگ با شیوه‌هایی مانند؛ اعتمادزدایی، اعتبارزدایی، مشروعیت‌زدایی، قداست‌زدایی، ناامیدسازی و ناکارآمدنمایی یک کشور و جامعه را به افراد آن جامعه تلقین می‌کند و در واقع مردم جامعه که اصلی‌ترین سرمایه اجتماعی یک کشور هستند را نسبت به جامعه و کشور بدبین کرده و امید به آینده را در آن‌ها از بین می‌برد (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۶).

ویژگی‌های جنگ شناختی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

❖ تمرکز بر اطلاعات و ارتباطات: جنگ شناختی بیشترین تمرکز خود را بر روی اطلاعات، ارتباطات و تأثیرگذاری در ذهن افراد قرار می‌دهد.

❖ استفاده از فناوری اطلاعات: این نوع جنگ از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطات برای جمع‌آوری، پردازش و انتقال اطلاعات به‌منظور تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و افکار عمومی استفاده می‌کند.

❖ استفاده از رسانه‌ها: رسانه‌های مختلف از جمله رادیو، تلویزیون، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی برای انتقال پیام‌ها و تأثیرگذاری در جمعیت در جنگ شناختی به کار می‌روند.

❖ ترویج ایدئولوژی: جنگ شناختی ممکن است با هدف ترویج یک ایدئولوژی خاص یا تغییر نگرش‌ها و باورها اجرا شود.

❖ برنامه‌ریزی براساس تجزیه و تحلیل دقیق: برنامه‌ریزی در جنگ شناختی براساس تحلیل دقیق اطلاعات و شناخت اهداف اجرا می‌شود.

❖ تأثیرگذاری بر ذهنیت و افکار: هدف اصلی جنگ شناختی تغییر در ذهنیت افراد، افکار عمومی و نگرش‌ها است (William J. Davis, 2018).

۲-۸-۱. بنیادها و مؤلفه‌های اصلی جنگ شناختی

- ❖ جنگ شناختی همه عناصر، حوزه‌ها، ابعاد و سطوح جنگ را در برمی‌گیرد.
- ❖ جنگ شناختی باید معطوف به اهداف نهایی و وضعیت مطلوب پایان جنگ باشد.
- ❖ ترکیب و ادغام مداوم فرایندهای طرح‌ریزی، اجرا و ارزیابی؛ باعث شکل‌گیری جنگ شناختی در قالب یک گُل انعطاف‌پذیر می‌شود.
- ❖ جنگ شناختی به‌جای تکیه بر سیستم‌های تسلیحاتی بر ایجاد تأثیرات متمرکز است.
- ❖ در جنگ شناختی همه انواع تأثیرات مورد توجه قرار می‌گیرند.
- ❖ در جنگ شناختی باید بیش از کارایی به اثربخشی توجه شود.
- ❖ در جنگ شناختی، جنگ عرصه رویارویی سیستم‌های سازمند پیچیده تفسیر می‌شود؛ این امر بیانگر مبانی دانشی نوینی مانند نظریه‌های آشوب و پیچیدگی قابل مدل‌سازی است.
- ❖ در جنگ شناختی، آگاهی جامع از شرایط فضای رزم در رسیدن به پیروزی بسیار حائز اهمیت است، اما واقعیت این است که ماهیت این آگاهی نزد همه بازیگران یکسان نیست (حاجی‌زاده، ۱۴۰۱: ۱۱۵).

۲-۸-۲. دامنه جنگ شناختی

انسان‌ها برآیندی از ابعاد زیستی، اطلاعاتی، روان‌شناختی، اجتماعی و فنی (بیش از مجموع ابعاد) هستند. هر یک از ما از جهاتی منحصربه‌فرد، از بعضی جهات مانند دیگران و در بسیاری از جهات مانند همه افراد دیگریم. بسیاری ماهیت انسان را متشکل از سه جنبه در نظر می‌گیرند: انسان به‌عنوان موجود «بیولوژیکی»، انسان به‌عنوان موجود «روان‌شناختی» و انسان به‌عنوان موجود «اجتماعی» که همگی در متن جهان بیرونی ظهور می‌یابد واضح است که در سیر تکامل انسان تغییراتی در ماهیت انسان رخ داده است و شبکه‌های پیچیده‌تر، باعث ایجاد تغییرات در ماهیت بشری شده است. مبارزان این حوزه، از نظر نام و نشان بسیار متنوع و متعدّدند، از کشورها و نماینده‌های آن‌ها که هدفشان سلطه کامل است تا بازرگانانی

که به دنبال سود یا تغییر ایدئولوژی‌اند. اینترنت و به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی به افراد یا گروه‌ها این امکان را می‌دهد تا در مقیاس گسترده به تهاجم بپردازند یا افرادی را هدف قرار دهند. نیروهای همیاری و تجزیه‌کننده، چه از نوع قدیمی یا دیجیتالی، در اطراف ما قرار دارند. ما امروزه، با حمله‌هایی چندجانبه و چندوجهی به تمدن خود مواجهیم. این تعارض‌های چندگانه در محلی امن و پایدار ایجاد نمی‌شوند (Kelly, 2016). زمانی که از جنگ شناختی سخن به میان می‌آید، ذهن ما بیشتر به سمت میادین جنگ و حوزه نظامی می‌رود؛ چیزی که از آن با عنوان «تحدید جنگ شناختی به عملیات نظامی» یاد می‌کنیم؛ اما در سال‌های اخیر با پیشرفت فناوری‌های شناختی، یکی از دغدغه‌های اقتصاددانان، سیاستمداران، تاجران و استراتژیست‌های نظامی این است که چگونه از پتانسیل علوم شناختی در جهت تحقق اهداف استثماری اجتماعی بهره ببرند. به دلیل همین اهداف استثماری بود که اصطلاح جنگ شناختی به فضای اجتماعی و فرهنگی و در شرایط عادی جامعه هم کشیده شد. به لحاظ مبنایی، این موضوع با پیش‌فرض‌های علوم شناختی در تضاد است، زیرا هدف آن‌ها مطالعه شناخت در سطح فردی است؛ اما هم از طرف جامعه‌شناسی و هم علوم شناختی تمایل زیادی به همکاری بین رشته به وجود آمده که به شکل‌گیری حوزه مطالعاتی بین‌رشته‌ای جامعه‌شناسی شناختی منجر شده است (محبوب، ۱۴۰۱: ۱۷۱).

۲-۸-۳. عرصه جنگ شناختی

در اکثر رویکردها و دیدگاه‌های مربوط به جنگ شناختی، منظورشان از جنگ شناختی، استفاده از یافته‌های علوم شناختی در میدان جنگ است. مغالطه‌ای که ما آن را «مغالطه تحدید جنگ شناختی به شناخت در جنگ» نامیدیم. از طرفی دیگر، می‌توان استراتژی متفاوت‌تری داشت و جنگ شناختی را به‌عنوان نوعی عرصه در نظر گرفت. جنگ شناختی حوزه‌ای بسیار پیچیده و تخصصی است و همان‌گونه که اجرای مأموریت در عرصه‌های متعارف جنگ به سازمان، منابع انسانی، امکانات، زیرساخت‌ها، فناوری‌ها، اسناد و

آیین‌نامه‌ها و مقررات و قوانین پشتیبانی نیازمند است، اجرای مأموریت در عرصه جنگ شناختی هم این استلزامات را می‌طلبد. شناخت هم به‌عنوان یک عرصه مستقل بالادستی، بر سایر عرصه‌ها و اهرم‌های قدرت تأثیر می‌گذارد و هم، به‌عنوان نتیجه سایر عرصه‌ها در نظر گرفته می‌شود (Hillson, 2009).

زمانی که از عرصه جنگ شناختی نام برده می‌شود، یعنی ویژگی‌های زیر را در برمی‌گیرد:

۱. به‌هم‌پیوستگی: اجزای مختلف تشکیل‌دهنده عرصه که به‌صورت شبکه‌ای به هم مرتبط شده‌اند. اگرچه عملیات شناختی نیازمند است به همکاری رشته‌های مختلف علوم و فناوری‌های شناختی؛ اما این علوم به‌صورت یک کل یکپارچه عمل می‌کند؛
۲. توزیع‌شدگی: اقدام‌های اصلی و پشتیبان در بخش‌های مختلف توزیع می‌شود؛
۳. همگرایی: مجموعه‌ای از علوم و فناوری‌ها که از طریق تعامل‌های دوطرفه، زیربنای عملیات شناختی را به وجود می‌آورند؛
۴. بلوغ: علوم و فناوری‌ها و تکنیک‌ها، استراتژی‌ها و فنون آن به سطحی رسیده‌اند که به‌عنوان موجودیتی مستقل به رسمیت شناخته می‌شود. ارزیابی عصب‌شناختی، نظارت بر مغز، طراحی شناختی، مداخله در مغز، تقویت مغز، آسیب به مغز، شبیه‌سازی مغز و ... همه نشان‌دهنده این ادعا هستند؛
۵. نقش: در یکی از حوزه‌های اصلی و کلان دفاعی و امنیتی، نقش مستقل عمل می‌کند. عرصه جنگ شناختی نشان می‌دهد که یکی از مفاهیم جدید در حوزه دفاعی و امنیتی، امنیت شناختی و دفاع شناختی است؛
۶. پیچیدگی: طرح‌ریزی و اجرای عملیات آن ماهیت پیچیده دارد و انجام مأموریت آن در قالب سایر عرصه‌ها امکان‌پذیر نیست (محبوب، ۱۴۰۱: ۱۷۴).

اسناد بالادستی

سند راهبردی علوم و فناوری‌های شناختی جمهوری اسلامی ایران

این سند به استناد قسمت الف بند ۵-۱ فصل پنجم نقشه جامع علمی کشور و براساس نسخه نهایی شده در جلسه ششم مورخ ۱۳۹۰/۶/۲۲ شورای ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی

کشور، در جلسه ۶۹۹ و در مورخ ۱۳۹۰/۰۸/۰۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است. این سند از ده ماده تشکیل شده است در مقدمه آن به علوم شناختی و مطالعه کارکردهای شناختی ذهن و مغز و توسعه فناوریهای برگرفته از این دانش نو پرداخته شده است.

در این سند به حوزههای مختلف علوم و فناوریهای شناختی پرداخته شده است که در شناخت انسان از مغز و ذهن می تواند تأثیر بسزایی بر همه ابعاد حیات او داشته باشد. در این میان هوش مصنوعی و ساخت رایانه هایی که بتواند وظایف انسان را انجام دهند، پزشکی و جبران آسیب های مغزی و شناختی، آموزش و پرورش، سلامت روانی و اجتماعی، سیاست و افکار عمومی، امنیت و دفاع، اقتصاد و بهزیستی، مهندسی و رابطه انسان و فناوری از اهمیت بیشتری برخوردارند. همه این حوزه ها با علوم شناختی رابطه ای تنگاتنگ دارند و به همین دلیل رشته هایی مختلفی از جمله علوم دفاعی شناختی پدید آمده اند تا با استفاده از یافته های علوم شناختی، زمینه استفاده بهینه از ظرفیت های شناختی را فراهم ساخته، کاستی های آن را جبران و از بروز خطاهای ذهنی انسان جلوگیری نمایند (سیاست ها و اولویت ها ستاد توسعه علوم و فناوری های شناختی وبگاه: <https://cogc.ir>).

۲-۹. دیدگاه فرمانده معظم کل قوا در مورد جنگ شناختی

به طور قطع و یقین از جمله عوامل مهم ناکامی بیگانگان در مقابله با انقلاب اسلامی نگاه نافذ و بصیرت بالای رهبران نظام جمهوری اسلامی ایران در شناسایی دشمنان و روش های دشمنی آنان با انقلاب اسلامی بوده است.

فرمانده معظم کل قوا امام خامنه ای (مدظله العالی) دشمن بیرونی ملت ایران را نظام سلطه بین المللی دانسته و جنگ روانی، جنگ اقتصادی و همچنین مقابله با پیشرفت و اقتدار علمی کشور را از جمله محورهای مهم برنامه های دشمن بیرونی ارزیابی نمودند و در این خصوص از سال های گذشته، به ویژه در مورد مقابله با دسیسه های جنگ روانی دشمن و اثرگذاری بر ذهن و القای فرهنگ بیگانه، بیاناتی فرموده اند: «در دنیا یک جنگ عظیم و یک چالش بزرگ

برپاست؛ جنگ توپ و تفنگ نیست، اما جنگ اراده‌ها و عزم‌ها و سیاست‌ها و تدبیرهاست.» (بیانات در دیدار با اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۶/۰۲/۳۱).

«تهاجم فرهنگی یک حقیقتی است که وجود دارد؛ می‌خواهند بر روی ذهن ملت ما و بر روی رفتار ملت ما - جوان، نوجوان، حتی کودک - اثرگذاری کنند» (بیانات در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲/۰۹/۱۹).

«الان یک جنگ تبلیغاتی و رسانه‌ای بسیار تندی علیه ما وجود دارد، درست مثل جنگ تحمیلی... الان امکانات تبلیغاتی و رسانه‌ای ما در مقابل دشمن، مثل امکانات آن روز ما است در مقابل دشمن؛ البته آن روز ما غلبه کردیم بر دشمن، امروز هم غلبه خواهیم کرد؛ بدون تردید غلبه خواهیم کرد، اما وضع این است» (بیانات در دیدار با نخبگان و استعدادهای برتر علمی، ۱۳۹۷/۰۷/۲۵).

«این سیستمی که می‌تواند یعنی به خودش حق می‌دهد که سرزمین یک کشوری را تصرف کند، آیا به خودش حق نمی‌دهد که بر روی ذهن آن‌ها اثر بگذارد؟ شما گفتید که [این فناوری] می‌تواند اضطراب و ترس را برطرف کند؛ [اما] می‌تواند اضطراب و ترس را هم ایجاد کند؛ می‌تواند در تصمیم‌گیری‌ها هم اثر بگذارد؛ اگر بتواند نمی‌کند این کار را؟ قطعاً می‌کند» (بیانات در دیدار با مسئولان و محققان ستاد توسعه علوم شناختی، ۱۳۹۷/۱۱/۰۳).

«در فرهنگ این دوستانی که مرتبط با مسئله‌ی فرهنگ هستند جداً توجه کنند ما مواجه هستیم با یک حمله همه‌جانبه؛ یک جبهه عظیمی از لحاظ فرهنگی دارند به ما تهاجم می‌کنند؛ این هم در خلال حرف‌هایشان هست، البته ما می‌دانستیم این حرف را، اما حالا دیگر خودشان هم صریحاً می‌گویند که «غلبه بر جمهوری اسلامی و غلبه‌ی بر حاکمیت اسلام، با جنگ نظامی و با تحریم اقتصادی موفقیت‌آمیز نیست، [بلکه] با کار فرهنگی و نفوذ فرهنگی موفقیت‌آمیز است؛ ذهن‌ها را باید تغییر داد، روی مغزها باید کار کرد، هوس‌ها را باید تحریک کرد؛ این را الان صریح می‌گویند» (بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۸/۰۵/۳۰).

«دشمن از لحاظ فضای مجازی آرایش جنگی گرفته و در مقابل این دشمنی که آرایش جنگی در مقابل ملت ایران گرفته؛ ملت ایران بایستی آرایش مناسب بگیرد» (بیانات در دیدار با معلمان، ۱۳۹۸/۰۲/۱۱).

«دشمن در رأس نقشه‌هایش تبلیغات است؛ به قول خودشان پروپاگاندا است.» (بیانات در ارتباط تصویری با مردم قم، ۱۴۰۰/۱۰/۱۹).

«امروز بیشترین تحرک دشمنان ما علیه ما بیش از تحرکات امنیتی و اقتصادی، تحرکات تبلیغاتی و جنگ نرم و تبلیغات رسانه‌ای است؛ برای اینکه بر افکار عمومی مردم مسلط بشوند مبالغ هنگفت هزینه می‌کنند، کارهای بسیار انجام می‌دهند؛ فکری را در مجموعه‌های فکری برای این کار استخدام می‌کنند تا بتوانند با جنگ روانی، با تبلیغات گوناگون، افکار عمومی کشورها را - از جمله بیشتر از همه امروز کشور ما را که هدف سوءنیت قدرت‌های بزرگ است - قبضه کنند و در اختیار بگیرند وقتی افکار عمومی یک ملت در اختیار بیگانه قرار گرفت، حرکت آن ملت هم طبعاً طبق میل آن بیگانه پیش خواهد رفت» (بیانات در مراسم تنفیذ حکم سیزدهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۰/۰۵/۱۲).

«در کنار تحریم دشمن باید مراقب تحریف هم باشیم که به مراتب خطرناک‌تر است» (بیانات در دیدار با پیشکسوتان و فرماندهان دفاع مقدس، ۱۴۰۱/۰۶/۳۰).

«امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. می‌دانید؛ جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال این‌ها با همدیگر مایه تهاجم به یک ملت یا یک کشور است» (بیانات در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح، ۱۴۰۱/۰۷/۱۱).

«دشمن دنبال این است که بر مغزها تسلط پیدا کند. تسلط بر مغزها برای دشمن خیلی باارزش‌تر از تسلط بر سرزمین‌ها است. اگر مغز یک ملتی را نتوانستند تصرف کنند آن ملت سرزمین خودش را دو دستی به دشمن تقدیم می‌کند. مغزها را باید حفظ کرد» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).

«راه مقابله با جنگ شناختی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی جبهه دشمنان انقلاب اسلامی، استمرار راه شهدا و عمل به درس آنان یعنی مجاهدت، ایستادگی و مقاومت است» (بیانات در دیدار با اعضای ستاد کنگره ملی بزرگداشت ۳۴۰۰ شهید استان اردبیل، ۱۴۰۲/۰۵/۲۲).

۳. چهارچوب نظری پژوهش

در مورد تبیین ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی پس از انجام مطالعات نظری و بررسی آرا و افکار مختلف برخی از اندیشمندان و نخبگان صاحب‌نظر جنگ شناختی شامل آرگویلا و رونفلت درباره شکل‌گیری فضای ذهنی جهانی، فلاسفه‌ای مانند «کوب» و «زفرناسکی» درباره مفهوم فضای ذهنی، سانتیاگو درباره شناخت و مطالعه نظریه‌های مرتبط شامل نظریه شبکه اجتماعی کاستلس، مفهوم عقلانیت محدود سیمون، توورسکی و دانیل کانمن، تئوری قدرت نرم کانر، تئوری زبان‌شناسی اجتماعی، تئوری ایده ممتیک، تئوری جنگ دانشی، تئوری جنگ عقیده، تئوری ایده رتوریک، تئوری جنگ اندیشکده‌ها و همچنین تفسیر مونیستری درباره جنگ شناختی مشخص گردید ادبیات موجود در این زمینه محدود است و نظریه کاملی درباره جنگ شناختی وجود ندارد که جامع و مانع باشد و هرکدام از صاحب‌نظران به گوشه‌ای از جنگ شناختی پرداخته و آن را از دیدگاه خود تفسیر و تعریف کرده‌اند.

هرکدام از نظریه‌های بالا جنگ شناختی را در حوزه‌ای خاص تفسیر می‌کند و نمی‌توان فقط یکی از نظریه‌ها را به‌عنوان نظریه مبنایی در نظر گرفت که با توجه به فرمایشات امامین انقلاب تعریف جامع و مانعی از جنگ شناختی ارائه کرد که شامل آنچه امروزه به‌عنوان جنگ شناختی در حال اتفاق است را پوشش دهد و همه ابعاد آن را تبیین کند. در نهایت با تشکیل جلسه خبرگی چهارچوب نظری این تحقیق یک چهارچوب تلفیقی از مفهوم فضای ذهنی

کوب و زفرناسکی، نظریه شناخت سانتیاگو، نظریه قدرت نرم کانر و تئوری جنگ عقیده، ایده ممیتیک در نظر گرفته شد.

شکل ۱: چهارچوب نظری پژوهش

۳-۱. مطالعه چند کشور منتخب در زمینه جنگ شناختی

جنگ شناختی مظهر اندیشه نبرد بدون جنگ است. این حوزه فضای رقابتی جدیدی است که فراتر از حوزه زمینی، دریایی، هوایی، سایبرنتیکی و فضایی است. جنگ در حوزه شناختی طیف متفاوت و گسترده‌ای از راهبردها، ابزارها و فناوری را بسیج می‌کند و ماهیت این جنگ تحت تأثیر قرار دادن تفکر و شناخت افراد چه شهروند غیرنظامی و نظامی است و کشورهای

زیادی همواره مورد هدف جنگ شناختی قرار گرفته‌اند و ابعاد این جنگ در هر کشور متفاوت بوده است و چند مدل و شیوه جنگ شناختی از کشورهایی که بازتاب زیادی در رسانه‌های جهان داشته و تأثیر عمیق راهبردی و منابع بیشتری داشته، مورد بررسی قرار گرفته‌اند شامل شیوه جنگ شناختی روسیه علیه آمریکا، اوکراین علیه روسیه و چین علیه تایوان مطالعه شده است.

جدول ۱: جمع‌بندی و در یک نگاه شیوه جنگ شناختی در کشورهای مختلف

مدل	ابعاد	مصادیق
شیوه روسیه علیه آمریکا	۱- اطلاعاتی ۲- اقتصادی ۳- ذهنی و روانی ۴- فرهنگی	۱- انتساب اختراع بیماری ایدز به ایالات متحده آمریکا؛ ۲- انتساب قیمت بالای غله جهانی به آمریکا که به دلیل حفظ قیمت بالای غله، غله تولیدی را به اقیانوس‌ها می‌ریزد؛ ۳- انتساب مسلح کردن صدام در جنگ ایران و عراق به سلاح شیمیایی با این‌که اصلی‌ترین منبع تأمین‌کننده این سلاح برای صدام روسیه و آلمان غربی بود؛
شیوه اوکراین علیه روسیه	۱- فرهنگی و هنری ۲- رسانه‌ای ۳- اطلاعاتی ۴- عملیات روانی ۵- جنگ شناختی	۱- انتخاب فیلم و تصاویر با دقت بالا جهت تأثیرگذاری بر افکار عمومی؛ ۲- ارائه پیوسته و مستمر جنایات روسیه در کانال‌های اوکراینی؛ ۳- پخش کلیپ جهت تقویت و روحیه دادن به اوکراینی‌ها و تضعیف روسی‌ها؛ ۴- با سقوط اوکراین امنیت کل اروپا به خطر خواهد افتاد؛ ۵- تمرکز بر مغز به‌عنوان میدان جنگ (پرادان: ۲۰۲۲).
شیوه‌های جنگ شناختی چین علیه تایوان	۱- فرهنگی ۲- اقتصادی ۳- رسانه‌ای ۴- اطلاعاتی ۵- ذهنی و روانی	۱- انتشار مقاله‌ای تحت عنوان «مسئله تایوان و اتحاد چین» که نتیجه می‌گیرد اگر استقلال تایوان شکل گیرد چین حمله نظامی به تایوان خواهد کرد؛ ۲- افزایش مبادلات دوجانبه در سراسر تایوان و ایجاد طعمه برای شهروندان؛ ۳- افزایش سهمیه برای دانشجویان و دانش‌پژوهان تایوانی در دانشگاه‌های چین؛ ۴- انتشار اطلاعات بیشتر از طریق جبهه متحد برای تغییر هویت و علایق تایوانی‌ها و اطلاعات نادرست در اینترنت (حسینی، ۱۴۰۱).

مصاحبه

به منظور تکمیل ادبیات با توجه به کمبود منابع و اطلاعات در اسناد و کتاب‌ها و سایت‌های معتبر با تعدادی از خبرگان که دارای مدرک دکتری و دارای تجربه کافی در حوزه جنگ شناختی هستند و از طرفی مشاغل و مسئولیت سازمانی آن‌ها نشان می‌دهد که تمامی آن‌ها از تجربه کافی در حوزه جنگ شناختی برخوردار بودند که مشخصات آنان در جدول شماره (۱)، آمده است مصاحبه انجام شد

جدول ۲: اسامی و مشاغل صاحب‌نظران و خبرگان

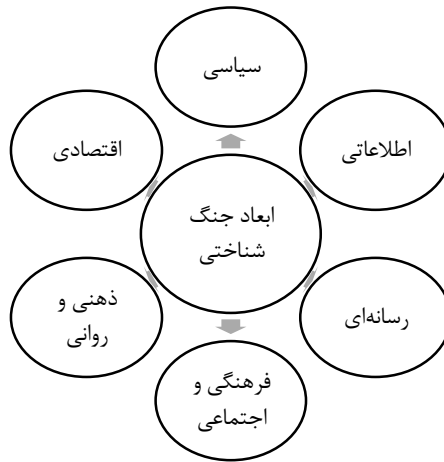
ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت سازمانی	رشته تحصیلی
۱	دکتر عباس خسروی	مدرس، مشاور و مبدع رویکرد ای پلن طرح‌ریزی راهبردی و تهیه نقشه راه	مدیریت راهبردی
۲	دکتر کیا نعمت‌الهی	عضو قرارگاه جنگ‌های نرم آجا	روابط بین‌الملل
۳	دکتر قربانی	عضو قرارگاه جنگ‌های نرم آجا	حقوق بین‌الملل
۴	دکتر حیدری	رئیس اداره عملیات روانی س.ک.ن.م	جغرافیای سیاسی
۵	دکتر حمید جعفری	رئیس اداره‌ی فضای مجازی و جنگ نرم ستاد کل نیروهای مسلح	فناوری اطلاعات
۶	دکتر محمد جوانی	مسئول کمیته علمی علوم شناختی و جنگ نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ادمین کانال جنگ شناختی	(MBA) دانشگاه تهران. بازاریابی شناختی
۷	دکتر سعید کافی	هیئت علمی دانشکده و پژوهشکده دافوس سپاه	امنیت ملی
۸	دکتر حسن محبوب	هیئت علمی دانشگاه شهید ستاری	هوش مصنوعی
۹	دکتر حسن مفخمی	فرمانده انتظامی استان مازندران	پدافند غیرعامل
۱۰	دکتر عظیم علیزاده	مدیر پژوهش، پژوهشکده امنیت داخلی (پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس)	آینده پژوهی

جمع‌بندی مصاحبه با خبرگان به شرح زیر ارائه می‌شود:

برای آشنایی با جنگ شناختی، کلیدواژه مسخ کردن حریف نصب‌العین است. چراکه باید مد نظر قرار گیرد که جنگ شناختی فقط برای مسخ کردن حریف است نه برای فریب. از جنگ شناختی می‌توان در تمام حوزه‌ها استفاده کرد. استفاده از جنگ شناختی و نیروهای ماورائی برای کسب اطلاعات انجام می‌شود. قاعدتاً وقتی بر روی مغز یک فرد تمرکز می‌شود می‌توان به خواسته مدنظر دست یافت. ابعاد دیگری نیز می‌تواند در سایر حوزه‌ها از جمله اقتصاد و فرهنگ وجود داشته باشد. پس جنگ شناختی می‌تواند در تمام حوزه‌ها کاربرد داشته باشد. از طرف دیگر تمرکز جنگ شناختی بر روی افراد است و انسان می‌تواند در هر میدانی از این ابعاد حضور داشته باشد. ابعاد جنگ شناختی همه ابعاد زندگی انسان را شامل می‌شود. از قبیل؛ سیاسی، اقتصادی، ذهنی، روانی، اطلاعاتی، اجتماعی، رسانه‌ای و فرهنگی که همگی باعث شکل‌گیری باور و احساسات وی می‌شود و مؤلفه‌های جنگ شناختی بستگی به نوع بُعد متفاوت است. شایان‌ذکر است که ابعاد پنج‌گانه جنگ یعنی زمین، هوا، دریا، فضا و سایبر عمدتاً جنگ تخریب‌محور هستند ولی جنگ شناختی به‌عنوان بُعد پنجم جنگ، تأثیرمحور است و از آنجایی که ذهن آماج اصلی حمله قرار می‌گیرد به آن جنگ شناختی می‌گویند. (جمع‌بندی مصاحبه با صاحب‌نظران).

برای تبیین ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی پس از انجام مطالعات نظری، بررسی نظریه‌های این حوزه مشخص شد که جنگ شناختی تمام حوزه‌های بشر را تحت تأثیر قرار داده که شاخصه تشخیص آن تأثیرگذاری بر شناخت و عملکرد ذهن است که به‌منظور قناعی بیشتر جنگ شناختی در چند کشور منتخب مورد مذاقه قرار گرفت و به علت خلأ ادبیاتی در این حوزه؛ با صاحب‌نظران مصاحبه تا اشباع نظری به عمل آمد و در نهایت از استدلال استقرایی واحدهای معنایی، کدهای اولیه و مؤلفه‌ها و شش بعد جنگ شناختی (سیاسی، اقتصادی، اطلاعاتی، رسانه‌ای، ذهنی و روانی، اجتماعی و فرهنگی) شناسایی و با تشکیل جلسه خبرگی با صاحب‌نظران چهارچوب مفهومی تحقیق به شرح شکل زیر در نظر گرفته شد.

شکل ۲: چهارچوب مفهومی

ذهن معمولاً به فعالیت‌های شناختی مانند تفکر، درک، حافظه و تصمیم‌گیری اشاره دارد. ذهن به عنوان بخشی از روان، فرایندهای شناختی را مدیریت می‌کند و نقش مهمی در درک واقعیت و پردازش اطلاعات ایفا می‌کند. روان به مجموعه‌ای از فرایندهای ذهنی، احساسی و رفتاری اشاره دارد که به شکل‌گیری شخصیت، تفکر و عملکرد فرد کمک می‌کند. این مفهوم شامل جنبه‌های ناهشیار و هشیار است و به تأثیرات محیطی، اجتماعی و فرهنگی نیز مرتبط است. در مجموع، بُعد ذهنی و روانی به تعاملات پیچیده‌ای اشاره دارند که به رفتار و تجربه انسانی شکل می‌دهند.

توسعه نسل جدید ارتباطات و پروژه نوظهور رسانه اجتماعی اجازه ورود و مشارکت فعال را با محوریت ارتباطات دوسویه فراهم آورده است. رسانه‌های اجتماعی ابزارهایی هستند که هدفشان ایجاد جوامع آنلاین متشکل از افرادی است که منافع و فعالیت‌های خود را به اشتراک گذاشته یا به بررسی سلايق و فعالیت‌های دیگران علاقه‌مند هستند و می‌توانند با ذینفعان و جامعه هدف خود ارتباط برقرار کنند؛ در ایجاد و پرورش فرهنگ خود، مدیریت تغییر، تحریک همکاری، افزایش انگیزه، توانمندسازی تخصص و در به اشتراک‌گذاری و

ایجاد دانش مؤثر باشند. شناخت به‌عنوان هر نوع عملیات ذهنی که موجب دانستن، طرز تفکر، نگرش و نوع رفتار می‌گردد وجه مشترک ابعاد ذکرشده جنگ شناختی است که با استدلال استقرایی شناسایی شده‌اند.

۴. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق از نظر روش توصیفی-تحلیلی و از نظر استدلال استقرایی و از نظر رویکرد کیفی است. جامعه آماری این تحقیق شامل دو بخش کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه با خبرگان) است. در بخش کتابخانه‌ای شامل اسناد و مدارک و سوابق موجود در مراکز مطالعاتی، کتابخانه‌های مراکز فرهنگی و آموزشی ن.م، اسناد و سوابق موجود در معاونت‌های اطلاعات آجا، سپاه وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح مرتبط با موضوع تحقیق است. در بخش میدانی (مصاحبه با خبرگان) حجم جامعه آماری به تعداد ۱۰ نفر جهت داده‌های کیفی به‌صورت هدفمند، اطلاعات‌محور و تا اشباع نظری انجام شده است که شامل افرادی است با سطح تحصیلات دکترا که در مشاغل راهبردی و مراکز علمی نیروهای مسلح مرتبط با موضوع تحقیق در حال فعالیت بوده‌اند.

در گردآوری اطلاعات از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای و مطالعه میدانی استفاده شده است. بدین ترتیب که در مطالعه کتابخانه‌ای در حوزه جنگ شناختی (مبانی نظری) با روش کتابخانه‌ای از طرق فیش‌برداری از اسناد، کتاب‌های تخصصی، مقالات علمی و پژوهشی، اسناد و مدارک دست اول، پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، آرشیو و سایت‌ها و منابع معتبر اینترنتی اطلاعات موردنیاز گردآوری شده و در مطالعه میدانی با مراجعه به متخصصین مربوطه اطلاعات موردنیاز تا رسیدن به اشباع نظری گردآوری شده است. ابزارهای گردآوری اطلاعات در روش کتابخانه‌ای ابتدا پس از شناسایی اسناد و مقالات علمی مرتبط و فیش‌برداری از آن‌ها؛ ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی شناسایی گردید و سپس با مصاحبه از خبرگان و نتایج

حاصل از هر مصاحبه با استفاده از نرم افزار تحلیل کیفی محتوا^۱ تجزیه و تحلیل و کدگذاری انجام شد.

۵. تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های پژوهش

در این تحقیق پس از مطالعه اکتشافی و همچنین انجام مطالعه موردی در کشورهای منتخب، «ابعاد جنگ شناختی» انتخاب و ملاک کار قرار گرفت. این تحقیق تک سازه ای یعنی از ابعاد جنگ شناختی تشکیل شده و در ادامه مؤلفه ها متناسب با ابعاد از طریق بررسی اسناد و خرد جمعی استخراج شد. سپس «ابعاد و مؤلفه های جنگ شناختی» به نظر و تأیید خبرگان رسید. سپس با جمع بندی و حذف داده های تکراری و کم اهمیت، نسبت به هم فازسازی گزاره های استخراجی ابعاد و مؤلفه ها اقدام و مؤلفه ها و ابعاد ذیل سازه احصا شدند. سپس طی فرم مصاحبه ای با صرف چند هفته زمان برای جمع آوری اطلاعات، نهایتاً تعداد ۱۰ فرم مصاحبه گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفت. بررسی اطلاعات مربوط به تجربه، مقطع و رشته تحصیلی نشان می دهد که نمونه آماری تحقیق دارای پوششی کامل و قابل قبول از ویژگی های فردی پاسخ دهندگان است.

تمامی ۱۰ نفر خبرگان که به عنوان مصاحبه شونده انتخاب گردیده اند به جزء یک نفر مابقی دارای سابقه خدمت بیش از ۲۵ سال را دارند، ۹ نفر دارای مدرک دکتری و یک نفر دانشجوی دکتری مرتبط با حوزه جنگ شناختی هستند. مشاغل و مسئولیت سازمانی آن ها نشان می دهد که تمامی آن ها از تجربه کافی در حوزه جنگ شناختی برخوردارند. جهت دستیابی به ابعاد و مؤلفه های جنگ شناختی با مطالعه اکتشافی از طریق مراجعه به اسناد کتابخانه ای، مصاحبه با خبرگان و صاحب نظران این حوزه، سایت های اینترنتی معتبر و رسمی و همچنین بهره گیری از مقالات علمی به اطلاعات گسترده و مختلفی دست یافته که با استفاده از نرم افزار تحلیل کیفی محتوا (MaxQDA) کدهای اولیه، محوری و گزینشی استخراج و طی دو مرحله در قالب جلسه خبرگی ارائه و تأیید لازم اخذ گردید، با روش استقرایی تعداد

1. MaxQDA2020

(۴۳) واحد معنایی استخراج و تبدیل به تعداد (۴۳) کد اولیه شده و در ادامه تعداد (۲۰) کد مقوله و تعداد (۶) کد محوری احصا و در پایان کد گزینشی (ابعاد) قید گردید. با توجه به بعدها، مؤلفه‌ها دسته‌بندی و مراحل فرایند فوق در قالب جداول زیر تهیه و تحلیل نتایج به دست آمده ذیل آن بیان گردیده است.

کد محوری (۱): رسانه‌ای

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
ماهواره، ابزارهای دیجیتال و ... استفاده می‌شود	ماهواره و ابزار دیجیتال	ماهواره و رسانه‌های دیداری و شنیداری
شنیداری (رادیو، لوح‌های فشرده صوتی، نوار کاست و ...)	شنیداری (رادیو، لوح‌های فشرده صوتی، نوار کاست)	ماهواره و رسانه‌های دیداری و شنیداری
رسانه‌های دیداری (تلویزیون، فیلم، انیمیشن و ...)	رسانه‌های دیداری (تلویزیون، فیلم، انیمیشن)	ماهواره و رسانه‌های دیداری و شنیداری
ظرفیت رسانه	ظرفیت رسانه	ماهواره و رسانه‌های دیداری و شنیداری
رسانه‌های اینترنت (شبکه‌ها) به‌عنوان ابزار جنگ شناختی	رسانه‌های اینترنت (شبکه‌ها) به‌عنوان ابزار جنگ شناختی	شبکه‌های اجتماعی
شبکه اجتماعی ابزار جنگ شناختی	شبکه اجتماعی ابزار جنگ شناختی	شبکه‌های اجتماعی
ظرفیت فضای مجازی	ظرفیت فضای مجازی	فضای مجازی
فضای مجازی	فضای مجازی	فضای مجازی

کد محوری (۲): سیاسی

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
مقبولیت و مشروعیت زدایی از حکومت مستقر است	مقبولیت حکومت	مقبولیت سیاسی حاکمیت
مقبولیت عملکردها در میان توده‌های مردم و افکار جهانیان است	مقبولیت عملکرد	
مقبولیت خود را بین ملت‌ها از دست بدهد	مقبولیت نظام سیاسی	

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
مقبولیت و مشروعیت‌زدایی از حکومت مستقر است	مشروعیت نظام حاکم	مشروعیت حاکمیت
مشروعیت	مشروعیت	
سیاسی	سیاسی	سیاسی
در واقع مردم جامعه که اصلی‌ترین سرمایه اجتماعی یک کشور هستند.	احزاب و جریانات	احزاب و جریانات

کد محوری (۳): اطلاعاتی

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
علوم شناختی و مغز هستند که تعیین‌کننده ساختار یک جنگ هستند؛ عواملی که نه تنها در میدان جنگ سخت بلکه در عرصه جنگ نرم نیز تعیین‌کننده هستند	بسترهای فیزیکی اطلاعاتی	اطلاعات رزمی
جنگ اطلاعاتی به مفهوم گسترده آن از یک سو کشمکش بر سر تولید، دست‌کاری و جذب افکار عمومی کشور مقابل بر پایه اطلاعات و ارتباطات است	اشراف اطلاعاتی	اشراف اطلاعاتی
جنگ اطلاعاتی همچنین تلاشی است جهت تهیه دقیق و به موقع اطلاعات مورد نیاز رهبران برای کمک به آن‌ها در فرایندهای تصمیم‌گیری		
استفاده از جنگ شناختی و نیروهای ماورائی برای کسب اطلاعات انجام می‌شود.	کسب اطلاعات	تسلط اطلاعاتی
در جنگ اطلاعاتی از دسته‌های مختلف اطلاعات، روش‌ها و تکنیک‌های متنوع فریب، دروغ، شایعه‌پراکنی وارونه جلوه دادن واقعیت، بزرگنمایی و کوچک نمایی استفاده می‌شود، اما تحت تأثیر انقلاب ارتباطات و اطلاعات و به ویژه انقلاب سایبری حوزه‌های جدیدتری چون پروپاگاندا و اخبار جعلی (اطلاعات غلط غیرعامدانه، اطلاعات غلط عامدانه و یا اطلاعات مبتنی بر واقعیت؛ اما برای آسیب رساندن به شخص، سازمان یا کشور)، به آن‌ها اضافه شده است.	دسته‌بندی اطلاعاتی	جنگ اطلاعاتی
تمرکز بر اطلاعات و تأثیرگذاری	تمرکز بر اطلاعات و تأثیرگذاری	

کد مقوله	کد اولیه	واحدهای معنادار (مقدماتی)
	تمرکز اطلاعات	تمرکز خود را بر روی اطلاعات
	فناوری اطلاعات	فناوری اطلاعات
	تصاحب اطلاعاتی	تصاحب اطلاعات
	جنگ داده‌ها	جنگ داده‌ها
	جنگ اطلاعاتی	جنگ شناختی، در حقیقت جنگ اطلاعاتی است که به آن ابعاد دیگری نیز اضافه شده است

کد محوری (۴): فرهنگی و اجتماعی

کد مقوله	کد اولیه	واحدهای معنادار (مقدماتی)
فرق و مذاهب	فرق و مذاهب	فرق و مذاهب
ارزش‌های اجتماعی	تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها	در جنگ شناختی، دشمنان به‌جای صراحت در مقابله با مردم همچون دوران فتنه، قوه شناخت عموم مردم و نخبگان جامعه هدف را با تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها از طریق مدیریت ادراک و برداشت، هدف گرفته‌اند.
فرهنگی	جبهه فرهنگی	در فرهنگ این دوستانی که مرتبط با مسئله‌ی فرهنگ هستند جداً توجه کنند ما مواجه هستیم با یک حمله‌ی همه‌جانبه؛ یک جبهه عظیمی از لحاظ فرهنگی دارند به ما تهاجم می‌کنند.
	کار فرهنگی	غلبه بر جمهوری اسلامی و غلبه‌ی بر حاکمیت اسلام، با جنگ نظامی و با تحریم اقتصادی موفقیت‌آمیز نیست، [بلکه] با کار فرهنگی و نفوذ فرهنگی موفقیت‌آمیز است.
	ویژگی‌های فرهنگی	تئوری ایده میمیک: میم‌ها معادل ژن‌ها و ویژگی‌های فرهنگی جوامع انسانی و به‌عبارت دیگر «واحدهای انتقال فرهنگی» هستند.
	فرهنگی	به دلیل همین اهداف استثماری بود که اصطلاح جنگ شناختی به فضای اجتماعی و فرهنگی و در شرایط عادی جامعه هم کشیده شد.
اجتماعی	اجتماعی	

کد محوری (۵): اقتصادی

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
تحریف اطلاعات مالی و اقتصادی	تحریف اطلاعات مالی و اقتصادی	منابع ارزی
اقتصادی	اقتصادی	سیاست‌های ارزی
تلف شدن منابع مالی و انسانی	منابع مالی	
کسب و کار مجازی (استارت‌آپ‌ها)	کسب و کار مجازی (استارت‌آپ‌ها)	کسب و کار مجازی (استارت‌آپ‌ها)

کد محوری (۶): ذهنی و روانی

واحد‌های معنادار (مقدماتی)	کد اولیه	کد مقوله
مغز انسان را میدان جنگ در قرن بیست و یکم توصیف کرده است.	بستر مغز	بسترهای ذهنی
علوم شناختی و مغز هستند که تعیین‌کننده ساختار یک جنگ هستند عواملی که نه تنها در میدان جنگ سخت بلکه در عرصه جنگ نرم نیز تعیین‌کننده هستند	مغز میدان	
روش جدیدی که «سلاح‌سازی علوم مربوط به (تسخیر) مغزها» توصیف می‌شود؛ شامل «هک کردن افراد» با بهره‌برداری علمی که «آسیب‌پذیری‌های مغز انسان» را نمایان می‌کنند	روش هک و آسیب‌پذیری مغز و تسخیر آن	مسخ ذهن
برای آشنایی با جنگ شناختی، کلیدواژه مسخ کردن حریف نصب‌العین است. چراکه باید مدنظر قرار گیرد که جنگ شناختی فقط برای مسخ کردن حریف است نه برای فریب.		
روش جدیدی که «سلاح‌سازی علوم مربوط به (تسخیر) مغزها» توصیف می‌شود.	تسخیر و تغییر در مغزها	
روش جدیدی که سلاح‌سازی علوم مربوط به تسخیر مغزها توصیف می‌شود؛ شامل هک کردن افراد با بهره‌برداری علوم که آسیب‌پذیری‌های مغز انسان را به‌منظور اجرای یک	تسخیر مغز	

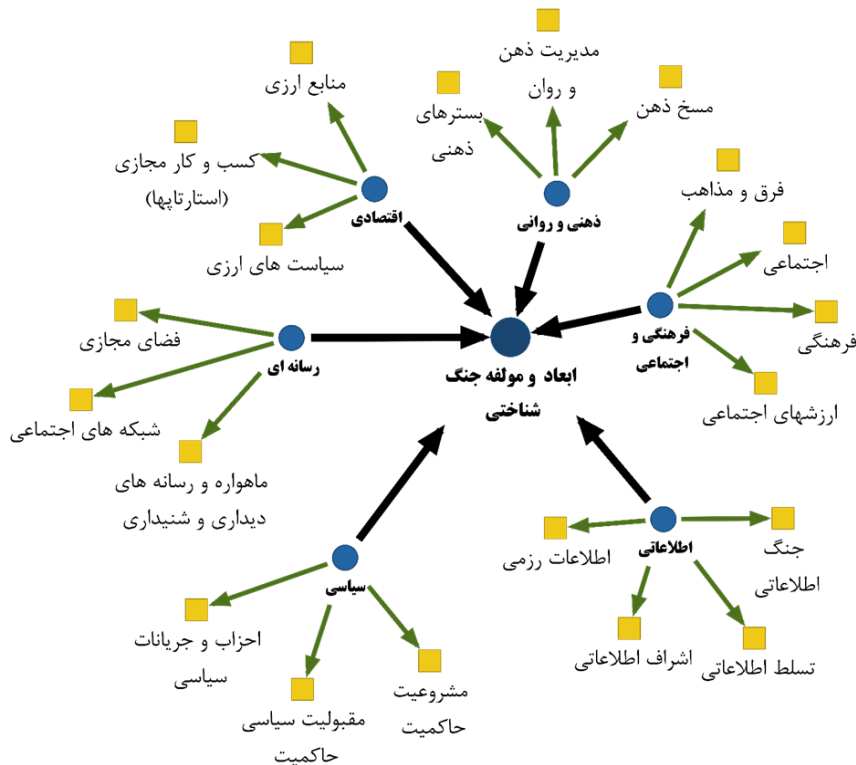

کد اولیه	کد مقوله	واحدهای معنادار (مقدماتی)
مدیریت ذهن و روان	مدیریت مغز	مهندسی و مدیریت اجتماعی ماهرانه‌تر و پیچیده‌تر نمایان می‌کنند.
		روش جدیدی که سلاح‌سازی علوم مربوط به تسخیر مغزها توصیف می‌شود؛
		ابعاد جنگ شناختی؛ محافظت از مغز، نظارت بر مغز، ارزیابی شناختی، بازتوانی شناختی، توانمندسازی شناختی، اقتناع شناختی و ... (ماهیت جنگ شناختی)
مدیریت ذهن و روان	مدیریت ذهن	در جنگ شناختی به‌منظور مدیریت ذهن مخاطب، تکنیک‌های متفاوتی متمرکز بر موقعیت، خبر، مخاطب، هدف یا نوع پردازش اطلاعات، به‌کار گرفته می‌شود.
	مدیریت ذهن و روان	بعد دیگری از جنگ شناختی، حوزه کنترل و مدیریت ادراک انسان است که اذهان، اعتقادات و باورهای او را دچار دگردیسی و تغییر می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتیجه تجزیه و تحلیل مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی و داده‌های به دست آمده در زمینه ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی به شرح زیر ارائه می‌گردد که شکل مربوطه نیز ترسیم و آورده شده است: از لحاظ بُعد سیاسی، مؤلفه‌ها عبارتند از: مشروعیت حاکمیت، مقبولیت سیاسی حاکمیت، احزاب و جریانات سیاسی؛ از لحاظ بُعد اقتصادی، مؤلفه‌ها عبارتند از: منابع ارزی، کسب و کار مجازی (استارت‌آپ‌ها) و سیاست‌های ارزی؛ از لحاظ بُعد فرهنگی و اجتماعی، مؤلفه‌ها عبارتند از: مذاهب، اجتماعی، فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی؛ از لحاظ بُعد ذهنی و روانی، مؤلفه‌ها عبارتند از: مسخ ذهن، مدیریت ذهن و روان و بسترهای ذهنی؛ از لحاظ بُعد اطلاعاتی، مؤلفه‌ها عبارتند از: جنگ اطلاعاتی، تسلط اطلاعاتی، اشراف اطلاعاتی و اطلاعات

رزمی؛ از لحاظ بُعد رسانه‌ای، مؤلفه‌ها عبارتند از: فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی، ماهواره و رسانه‌های دیداری و شنیداری.

شکل ۳: خروجی نرم‌افزار تحلیل محتوا (Max QDA) ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی

پیشنهادهای پژوهش

براساس نتایج حاصل از تحقیق و این‌که قرارگاه‌های جنگ نرم در نیروهای مسلح تشکیل گردیده، پیشنهاد می‌گردد:

❖ با توجه به گستردگی ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی به‌طوری‌که همه حوزه‌های جامعه را در برمی‌گیرد، ستاد کل نیروهای مسلح به‌منظور انسجام و یکپارچگی

اقدامات شناختی خود، متولی اصلی تعیین نماید و ارتش و سپاه اداره عملیات

شناختی تشکیل و امور جنگ شناختی توسط قسمت جدید پیگیری گردد؛

❖ برای دستیابی به ساختار سازمانی مناسب، در قرارگاه‌های جنگ نرم نیروهای مسلح

در ارتش و سپاه قسمتی به‌عنوان رصد فناوری‌های نوین شناختی تشکیل شده تا

بتوان با رصد مستمر فناوری‌های نوین جنگ شناختی، در راستای ترسیم ساختار

مناسب جنگ شناختی بهره‌گیری نماید؛

❖ ایجاد رسته و تخصص جنگ شناختی و ایجاد ساختار سازمانی مناسب در سازمان‌ها

و نیروها به‌منظور قدرت‌آفرینی در این عرصه؛

❖ تولید محتوای آموزشی در حوزه جنگ شناختی در قالب کتاب‌ها و بروشورهای

آموزشی و تشکیل کانال‌های آموزشی در فضای مجازی به‌منظور تبیین ابعاد و

مؤلفه‌های جنگ شناختی؛

همچنین با توجه به این‌که در این پژوهش ابعاد و مؤلفه‌های جنگ شناختی احصا شده است،

پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌هایی با موضوعات زیر انجام شود:

۱. طرح راهبردی مقابله با جنگ شناختی علیه جمهوری اسلامی ایران؛

۲. شناسایی و تبیین نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در جنگ شناختی؛

۳. اثرات جنگ شناختی بر جامعه و فرهنگ (تغییرات در ساختارهای اجتماعی، ارتباطات

بین افراد، اقتصاد و ارزش‌ها، باورها و هویت فرهنگی).

فهرست منابع

- بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲
- سند راهبردی علوم و فناوری‌های شناختی مورخه ۱۳۹۰/۰۸/۰۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- جوانی، محمد (۱۴۰۱)، *علوم شناختی در جنگ شناختی*، فصلنامه نواندیشان.
- عراقی، عبدالله و همکاران (۱۳۹۹)، *عملیات روانی در جنگ‌های آینده*، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۸۷)، *فرهنگ روابط بین‌الملل*، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- محمدی نجم، سید حسین (۱۳۹۶)، *جنگ شناختی؛ بُعد پنجم جنگ*، تهران، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی.
- مقدم‌فر، حمیدرضا و محسنی آهویی، ابراهیم (۱۴۰۱)، *جنگ شناختی؛ علم پیروزی در نبرد ذهن*، تهران، انتشارات خبرگزاری تسنیم.
- افتخاری، اصغر؛ راجی، محمدهادی (۱۳۹۸)، *جنگ ترکیبی غرب در برابر ج.ا.ایران (تحلیل ابعاد و روش‌ها)*، مجله سیاست دفاعی، سال ۲۸، شماره ۱۰۹.
- اس دی. پرادان - رئیس کمیته اطلاعاتی مشترک و معاون مشاور امنیت ملی هند - (۲۰۲۲)، Timesofindia.indiatimes.com جنگ روسیه و اوکراین، برگرفته از سایت:
- افشین، جواد و همکاران (۱۴۰۱)، *فلسفه ذهن، دهمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی*، مطالعات اجتماعی و فرهنگی
- اقدامی تطفی، داریوش؛ رضایی کلده، مهدی (۱۴۰۳)، *تدوین راهبردهای مقابله با جنگ شناختی مردم‌محور*، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، سال بیست و دوم، شماره ۸۵.
- بابائیان، طیب؛ کرمی تالاندشتی (۱۴۰۲)، *مبانی جنگ شناختی از منظر قرآن کریم و رهبر انقلاب*، تهران، فصلنامه قرآنی کوثر، دوره ۲۳، شماره ۷۴.

- پرتو، امین (۱۴۰۱)، *تحلیل؛ مدل روسی جنگ شناختی: مورد مداخله در انتخابات آمریکا*، فصلنامه دیده‌بان امنیت، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شماره ۱۲۴.
- حاجی‌زاده، سیروس (۱۴۰۱)، *تبیین زمینه‌ای، نظری، مفهومی و کاربردی جنگ شناختی*، دوفصلنامه بازی جنگ، سال پنجم، شماره ۱۰.
- حسینی، سیده مهناز (۱۴۰۱)، *جنگ شناختی چین علیه تایوان*، تهران، روزنامه شرق، مورخه ۱۴۰۱/۰۵/۰۲۶.
- سالک علیخانی، مصطفی؛ محمدپور، زهرا (۱۴۰۳)، *بررسی ابعاد جنگ ترکیبی و جنگ شناختی/استعمار علیه ایران*، همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.
- فرهنگ، سجاد؛ پناهی‌فر، سجاد (۱۴۰۱)، *بررسی تأثیر آموزش مؤلفه‌های جنگ شناختی بر روی میزان انگیزش شغلی کارکنان نظامی*، تهران، نشریه مطالعات مدیریتی دریامحور، دوره ۳، شماره ۳.
- فولادی، قاسم؛ صابرفرد، علیرضا؛ فتوح‌آبادی وحید (۱۳۹۶)، *بررسی تغییر و تحولات فضای سایبر و شناسایی جهت‌گیری آینده آن: شکل‌گیری فضای شناخت*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال پانزدهم، شماره ۶۰.
- کلانتری، فتح‌الله و همکاران (۱۳۹۳)، *واکاوی الگوهای حاکم بر جنگ آینده و مقایسه آن با جنگ هشت‌ساله و جنگ‌های اخیر*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال دوازدهم، شماره ۴۸.
- کمندانی، صادق؛ جوهری‌پور، حسین (۱۳۹۹)، *اهداف استراتژیک فناوری اطلاعات در توسعه اقدامات منابع انسانی*، مجله نخبگان علوم و مهندسی، جلد ۵، شماره ۵.
- محبوب عشرت‌آبادی، حسن؛ شکوری مغانی، سعید (۱۴۰۱)، *جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرصه جنگ شناختی*، نشریه مطالعات منابع انسانی، شماره ۴۴.
- قائمی، موسی‌الرضا (۱۴۰۱)، *رساله: «تبیین نقش علوم شناختی در تهدیدات امنیتی با تأکید بر حوزه اجتماعی»*، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

References

- Ambel, J, (2018) MWI podcast: war and the human brain, with dr james Giordano retrieved 2020
- Connery. Knowledge Warfare and the Shape of Future war
- Donald C. Daniel and Katherine L. Herbig, "Propositions on Military Deception," in Strategic Military Deception, Donald C.
- Daniel and Katherine L. Herbig, eds. (New York: Pergamon Press, 6–5)1982.
- Hillson, R. (2009). The DIME/PMESII Model Suite Requirements Project. NRL Review, 235–239.
- Kelly, K. (2016). The inevitable. New York: Viking Press.
- William J. Davis, "Cyberwarfare: Concepts and Strategic Approaches", IGI Global, 2018.
- <http://www.imam-khomeini.ir>
- <http://www.noormags.ir>
- <https://cogc.ir>
- <https://www.sndu.ac.ir>